

Een gerechtelijke dwaling in 1943: drie Nederlandse 'deserteurs' opgeofferd

■ In het najaar van 1943 werden drie oorlogsvliegers van de Nederlandse luchtmachtbasis in Canberra, Australië, veroordeeld door de zee krijgsraad van de Nederlandse Marine. De krijgsraad achtte bewezen dat ze van plan waren een vliegtuig te stelen om naar het door Japan bezette Java te vluchten. Daar zouden ze militaire geheimen aan de Japanners hebben willen geven. De processen vonden niet plaats in Australië, maar in Colombo, de hoofdstad van Ceylon. Zonder getuigen.

Tweede luitenant-vlieger Will Burck (1911) werd veroordeeld tot levenslang. Tegen hem was de doodstraf geëist.

Sergeant-vlieger Eric de Lyon (1916) werd veroordeeld tot twintig jaar. Tegen hem was levenslang geëist.

Sergeant-vlieger Harry Kelder (1920) werd eveneens veroordeeld tot twintig jaar. Ook tegen hem was levenslang geëist.

Het voornaamste bewijs voor de beschuldiging was het verslag van een drinkgelag op een avond in 1942, genoteerd uit de mond van sergeant-majoor-monteur Adriaan Scholte, die als vierde 'samenzweerder' over het vluchtplan had meegesproken. Scholte was agent-provocateur, voor deze missie aangesteld door majoor Simon Spoor van de militaire inlichtingendienst. Spoor werd in 1946 benoemd tot luitenant-generaal en legercommandant van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger en de Koninklijke Landmacht in Nederlandsch-Indië. Hij leidde de twee positionele acties in Nederlandsch-Indië van 1947 en 1948-1949.

Begin jaren zestig las Joop Bijkerk (Batavia, 1928) over de drie veroordelingen in de verhoren van de Parlementaire Enquêtecommissie, die kort na de oorlog het regeringsbeleid in oorlogstijd onderzocht. Bijkerk was toen havenloods op Curaçao, na tien jaar als stuurman voor de KNSM te hebben gevaren. In 1986 las hij er opnieuw over, acht jaar nadat hij vervroegd was gepensioneerd, en zag er toen pas de dramatiek van in. Vijf jaar lang speurde hij naar dossiers en sprak met alle nog in leven zijnde getuigen. Deze week verschijnt *De Colombo-tragedie, of: hoe drie vliegers werden opgeofferd om een losbandig squadron te beteugelen. Vrij Nederland publiceert hiernaast het verhaal van de opzettelijke misleiding, het proces zonder getuigen en de nooit gegunde rehabilitatie.*

Op 10 november 1942, aan het begin van de avond, liep sergeant-vlieger Harry Kelder van het achttiende squadron alleen door de straten van Canberra, op weg naar het Tourist Hotel. Daar zou hij Will Burck, Eric de Lyon en Adriaan Scholte ontmoeten. Toen hij omstreeks acht uur het hotel bereikte, stonden Burck en Scholte al bij een taxi voor het hotel te wachten. Ongeduldig vroegen ze waar De Lyon toch bleef; Scholte had zelfs een verwijtende toon. Het was de laatste die voorstelde om alvast naar binnen te gaan, naar de hotelkamer van De Lyon.

In 1986 sprak ik met Kelder. Hij was zesenzeventig jaar oud en putte uit zijn geheugen over het verloop van de avond. Nooit had hij iets opgeschreven.

Hij vertelt: 'Toen ik de kamer wilde binnengaan, bleek de deur op slot. En een sleutel had ik niet. Scholte en Burck waren gefirteerd en vroegen me om Eric meteen te halen. Ik vond hem in de bar van het naburige hotel, vroeg de sleutel - hij zou zo komen, vertelde hij - en liep weer terug. Opnieuw gingen we de trap op, naar zijn kamer. Nog voor ik de sleutel in het slot had gestoken, floot Scholte nogal scherp de melodie van *Ramona*.

Maar nadat ik de heren had binnengelaten, werd de aanval op mij heropend. Aan dit soort afspraken hebben we niets, zei Burck. Waar blijft De Lyon?

Nadat ik had verzekerd dat Eric elk moment kon komen, begon Burck weer over ons plan om naar Java te vliegen. Ik kon mijn ogen nauwelijks openhouden, maar ik besefte dat er van slapen voorlopig weinig zou komen. Burck deelde sigaretten uit, en al snel was de lucht met blauwe rook bezwangerd. Na een kwartier van somber gepeins hoorden we luid gestommel op de gang. De Lyon was in aantocht. Ik heb iets meegenomen voor bij het afscheid! schreeuwde hij enthousiast aan de andere kant van de deur. Ik liet hem binnen. Hij laveerde behoedzaam met een dienblad waarop een groot aantal glazen met diverse soorten drank balanceerde. Burck verloor hem van zijn kostbare lading, zette het blad op de tafel en zei tegen Eric: je bent te laat! Waarom heb je je niet aan de afspraak gehouden?

Ik had tijd nodig, verklaarde Eric plechtig. Ik moest toch eerst wat drank organiseren? Het was even stil, waarna Scholte achterdochtig vroeg: ben je soms bezopen? Ben je belazerd, zei Eric verontwaardigd. Natuurlijk niet! Kom, laten we er centje nemen.

Ineens was het ijs gebroken en werd er gelachen en gedronken. Op een gegeven moment haalde Burck zijn trompet uit de casette, zette het instrument aan zijn lippen

en speelde *Sag bei'm Abschied, leise servus*. Zoals gewoonlijk een meesterlijke improvisatie. De rest van de avond verliep uiterst warrig, en ik kan me nauwelijks meer herinneren waarover we hebben gesproken. Er staat me iets van bij dat Burck en Scholte over de tafel leunden en een overzichtskaart van de Pacific bekeken. De afstand Canberra-Java was ons niet bekend, en op zo'n kleine kaart kon je die afstanden ook niet zuiver meten. Maar er moest in elk geval een tank voor extra brandstof worden ingebouwd door Scholte die monteur was. Hij zou dat helemaal aan het einde van de startbaan doen. Na vertrek zouden we eerst nog even naar Melbourne vliegen om een bom op ons hoofdkwartier te gooien. Grote hilariteit, iedereen moest lachen.'

De volgende ochtend werden Burck, Kelder en De Lyon gearresteerd. Scholte niet. Hij bleek te werken voor de militaire inlichtingendienst. Direct na de vergadering liet hij een verklaring opnemen die later werd gebruikt bij de krijgsraad tegen de drie, waarbij hij zelf - de belangrijkste getuige - niet aanwezig was. Hij verklaarde onder meer 'dat hij in de avond van 10 november 1942, volgens afspraak de luitenant Burck ten omstreeks 7 uur heeft afgehaald in zijn auto; (...) dat de luitenant hem vier boek-

Generaal S.H. Spoor, in november 1942 majoor en onderhoofd van de Nederlandse Inlichtingen Dienst in Australië

Op de vleugel van rechts naar links: Kelder, Olsen, Daamen en Tymons

werken met gegevens van Australische landingsterreinen en handboekjes over machinegeweren en straatgevechten liet zien; dat hij van de luitenant een opgevouwen kaart kreeg, die hij in zijn blouse moest meenemen naar de vergadering; dat vervolgens de aanwezigen over hun afkomst hadden gesproken; dat De Lyon mededeelde dat zijn vader 100 procent Duitser was en bij Verdun gesneueld was; dat Kelder zeide dat zijn moeder een Duitse was, terwijl luitenant Burck beweerde van half-Duitse afkomst te zijn; dat hij - getuige - ten slotte mededeelde dat hij driekwart Duitser was en in Indië bij de N.S.B. was aangesloten; dat hij - getuige - vervolgens de luitenant in zijn auto naar huis heeft gebracht; dat de luitenant onderweg opperde dat zij misschien later in Indië de kern zouden kunnen vormen van een luchtvaartmaatschappij onder Japans beheer (...).

George Cooke, luitenant van het achttiende squadron, was aanwezig bij vrijwel alle verhooren die de drie vliegers nog op de luchtmachtbasis werden afgenomen. In een gesprek in 1987 vertelde Cooke mij dat hij zijn opdracht voor het arresteren van de vliegers niet op de dag van de arrestaties had gekregen, zoals majoor Simon Spoor in zijn officiële verklaring had vermeld, maar de avond tevoren, op 10 november 1942. Dat was de avond waarop Burck, De Lyon en Kelder en Scholte hun 'samenzwering' hadden. Diezelfde avond zat Spoor nog ongeduldig te wachten op het rapport van Scholte.

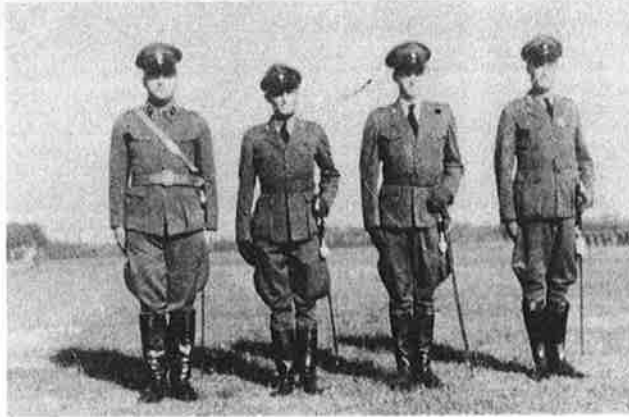
Een groot deel van de vliegers in het achttiende squadron had vrouw en kinderen op Java moeten achterlaten bij de exodus van maart 1942, terwijl de stafofficieren hun gezinnen wel hadden mogen meenemen naar Australië. Bovendien hadden de vliegers tot hun niet geringe frustratie nog niet eens aan luchtgevechten kunnen deelnemen. Binnen korte tijd was het squadron een broeinest geworden van gefrustreerde en verbitterde militairen.

Het Nederlandse legerhoofdkwartier in Melbourne, dat vreesde voor een opstand, had besloten dat het moreel met harde hand moest worden hersteld. Daarvoor werd de hulp ingeroepen van de militaire inlichtingendienst.

In opdracht van inlichtingen-officier Spoor - maar buiten medeweten van B.J. Fiedeldij, de commandant van het achttiende squadron - had Scholte de vergadering van 10 november georganiseerd. Het was de bedoeling geweest dat majoor Spoor in het vertrek naast de hotelkamer van De Lyon de gesprekken zou opvangen. De opdracht van Spoor aan Scholte was niet eenvoudig: hij moest de drie vliegers uit hun tent lokken door ze ervan te overtuigen dat hun gezamenlijke plan om naar Java te vluchten geen uitstel meer kon verdragen.

Tweede van links: E. de Lyon, geheel rechts H. Kelder

Derde van links: Will Burck

bovendien het afgesproken wijsje door Scholte hoorde fluiten; dat beklagde Burck eerst een liedje op de saxofoon speelde en dat hierna de vergadering aanving, blijkens uit het zeer gedempte stemmengegons; dat het hem niet doentlijk was, het gesprek op te vangen; dat hij nog getracht heeft het gesprek via de kamerdeur af te luisteren, doch dat hij slechts enkele woorden kon verstaan; dat er gesproken werd over "Timor", "Java" en "vliegvelten"; dat om 8 uur 2 n.m. een nieuwe bezoeker binnenkwam, die achteraf De Lyon bleek te zijn; dat deze bezoeker enigszins luidruchtig was, doch dat hij slechts de woorden "belazer" en "bier" kon opvangen.

Overigens speelde Burck trompet en geen saxofoon. Als zoon van André Spoor, violist en concertmeester in het Amsterdamse Concertgebouworkest, had Simon Spoor, zelf ook niet vrij van muzikaal talent, het verschil moeten kunnen horen.

De drie brachten de nacht na hun arrestatie door op het politiebureau. Twee dagen later werden ze in een Mitchell-bommenwerper (een 'B-25') naar Melbourne overgebracht. Toen ze op Essendon, een vliegveld bij Melbourne, uit het toestel stapten, werden ze direct ingesloten door Australische detectives in burger. Er waren veel Nederlandse militairen aanwezig, onder wie ook majoor Spoor. Hij regelde de opstelling van de stoet die de drie arrestanten begeleidde. Elke arrestant werd geflankeerd door twee Australische detectives. In aparte en zwaar bemande politieauto's werden ze elk naar een ander politiebureau afgevoerd.

Zeven maanden lang bleven de arrestanten in voorlopige hechtenis. Eerst kregen ze te horen dat ze niet door het leger, maar door de marine zouden worden berecht. Daarna, in maart 1943, werden ze op de hoogte gesteld van de beschuldigingen: 'samen-

spanning tot het plegen van militair verraad in tijd van oorlog' en van 'samenpanning tot desertie naar de vijand'. Tegen Burck werd nog een derde aanklacht ingediend: 'Verspieding, meermalen gepleegd, doch ene voortgezette handeling uitmakend.' Weer een maand later werd hen verteld dat de berechting op Ceylon zou plaatsvinden en in juni werden ze met een Engels vrachtschip overgebracht naar Colombo, de hoofdstad van Ceylon. Burck werd overgebracht naar de *Plancius*, een door de Koninklijke Marine gevorderd passagierschip van de Koninklijke Paketvaart Maatschappij, dat aan een kade lag afgemeerd. Op dit schip werden de proces-sen gevoerd. De andere twee werden opgesloten in de even buiten Colombo gelegen Britse gevangenis Hulstorf.

Zonder dat de drie vliegers het wisten, was er in verband met hun zaak nog een vierde man gearresteerd. Sergeant-telegrafist H.J. Burgers werd op 29 november 1942 gesommeerd zich te begeven naar het kantoor van majoor Spoor, dat was gevestigd in het Knil-hoofdkwartier in Melbourne. Zonder verdere toelichting werd Burgers overgebracht naar een politiebureau waar hij de reden van zijn arrestatie mocht vernemen: hij had verzuimd om melding te maken van gesprekken met Burck, waaruit hij volgens de aanklagers iets over het vluchtplan had kunnen afleiden.

Ook Burgers werd uiteindelijk overgebracht naar Colombo. Zijn proces kwam als laatste aan de beurt. Hij werd veroordeeld tot de periode die hij in voorlopige hechtenis had doorgebracht: elf maanden. Daarna werd hij niet gedegradeerd, maar ook niet teruggestuurd naar Australië. Hij werd gedetacheerd bij een commando-eenheid van de Prinses Irene Brigade in Colombo.

Mr. Fred R. Lettinga, in 1953 gepensioneerd als majoor-vlieger-waarnemer van de Militaire Luchtvaart, heeft vlak na de oorlog de volledige dossiers van de drie vliegers bestudeerd. Die dossiers zijn later verdwenen. In een ervan bevond zich een rapport van vaandrig A. Hagers. Vanuit zijn tegenwoordige woonplaats in Canada schreef Lettinga in 1986 wat hij zich kon herinneren uit dit rapport van Hagers, die enige tijd een kamer op de vliegbasis deelde met Burck:

(...) samen met Burck is Hagers tot vier maal toe bij majoor Fiedeldij geweest met het verzoek een kist beschikbaar te willen stellen om hun vrouwen en kinderen naar Australië over te brengen. Dat was in die tijd nog mogelijk, want Java was nog niet gevallen. Hun verzoek werd eveneens vier keer afgewezen. De ochtend na hun laatste smeekbede, verscheen Fiedeldij niet op kantoor en bleef hij enkele dagen weg. Toen hij was teruggekeerd, kwam

de waarheid aan het licht; Fiedeldij was naar Java gevlogen en had zijn hele gezin plus nog de nodige bagage mee teruggenomen naar Brisbane. (...) Hagers, die een vooraanstaande figuur zou worden bij het 18e Squadron, had genoeg stabiliteit om deze slag te boven te komen; Burck echter niet. Hij begon zich af te zonderen op zijn kamer, waarvan hij de ramen had dichtgeplakt, kwam gedurende een volle maand niet op appel, en wanneer deze eenzame man zich voegde bij zijn kameraden, moesten zij altijd hetzelfde verhaal aanhoren dat hij zo graag naar Java terug wilde. Ook in de officiers-mess, in aanwezigheid van commandant Fiedeldij, verkondigde Burck in alle ernst de door hem gewenste hereniging met zijn gezin.

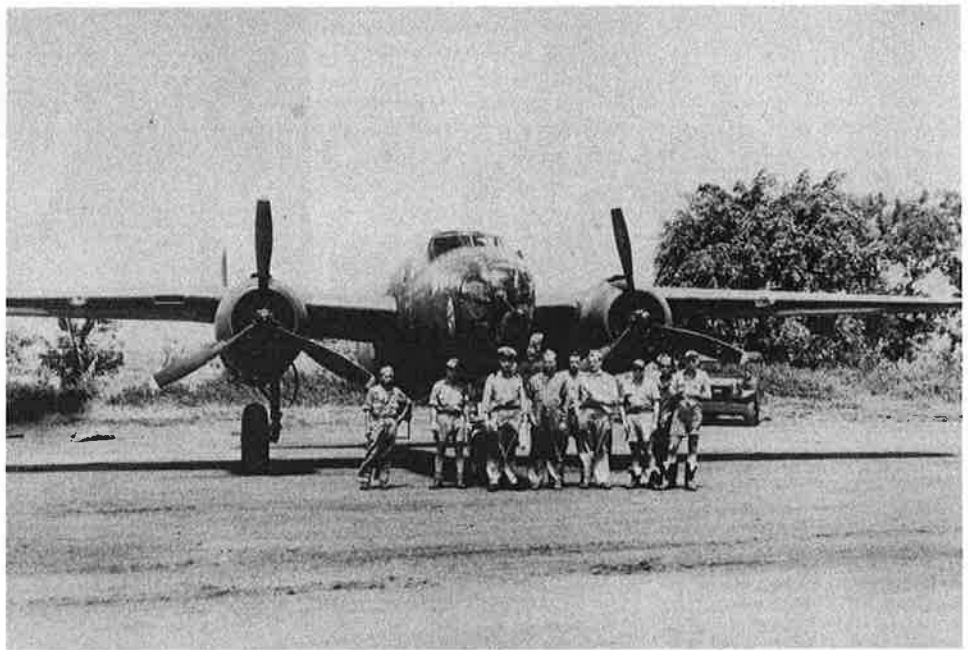
In een ongedateerd memorandum van vlak na de oorlog beschrijft De Lyon hoe hij betrokken raakte bij de plannen van Burck: 'Op een ochtend in de hangar vloeg Lt. Burck mij of ik naar mijn familie op Java terug wilde gaan. (...) Voor mij was het fantasie en (...) "wishful thinking". (...) Op een dag wees Burck mij een sergeant-majoor aan, die een B-25 aan het repareren was. "Dat is mijn monteur Scholte," vertelde Burck, "hij is bij mij ingedeeld en vliegt altijd met me mee." (...) Scholte had in Batavia muziekles van Burck gehad en kwam als vriend bij hem aan huis. Terloops zei Burck tegen mij dat hij aan Scholte had verteld dat Kelder en ik ook naar Java terug wilden. (...)

Reeds spoedig bleek mij dat vele mannen met Burck gesproken hadden over o.a. het terugverlangen naar vrouw of gezin op Java. Om enkele namen te noemen: Lt. Hagers (Burcks kamergenoot voor een bepaalde tijd), Lt. Harteveld, onderluitenant Nieuwpoort, sergeant Barendrecht, sergeant Tijmans (overleden), sergeant Schalk (overleden), sergeant van Bremen (overleden), sergeant Maarschalkevoerd (overleden) en Lt. Hulscher. (...) Gesprekken over Java tussen Hagers, Scholte en Burck hadden reeds maanden tevoren in Brisbane plaatsgevonden, lang voordat Kelder en ik in Australië arriveerden. De kapitein vliegdienst Jessurun wist hiervan af, doch vond het te onbeduidend hier ernstig op in te gaan (...). Men begreep dus wel, dat indien al deze personen getuigenis zouden afleggen van hun bevindingen met Burck, er van onze zogenaamde geheime samenspanning niet veel zou overblijven.'

De eerste maal dat de raid naar Java in het bijzijn van Kelder werd aangevoerd, was tijdens een bezoek aan Melbourne, op 7 oktober 1942. Hij vertelt: 'We vlogen naar Melbourne voor een dienstvlucht. Aangezien ik een motorfiets had en Eric de Lyon ook zo'n ding wilde kopen, had hij van kapitein De Vries toestemming gekregen met ons mee te vliegen. Na aankomst boekten wij in het Oriental Hotel. Eric en ik slaagden er niet in een voor hem geschikte motor te vinden. 's Avonds keerden wij terug naar het hotel om te eten.

We zaten nauwelijks tien minuten in de eetzaal, toen ik Burck en Scholte ontwaarde tussen een groep mensen bij de receptie. Ze kwamen bij ons zitten, en binnen de kortste tijd was de stemming opperbest. We hadden flessen wijn besteld en de tongen kwamen los. Ik zie dat beeld nog steeds voor me: Burck en De Lyon zaten links en rechts van mij, Scholte recht tegenover mij.'

In het vonnis van Kelder werd deze bijeenkomst als volgt weergegeven: '(...) dat zij dien avond gedriën in Melbourne in het "Oriental Hotel" gezeten hebben, terwijl op voorstel van Lt. Burck champagne besteld werd; dat op een gegeven moment de Lyon zei: "Ik ga naar Indië terug, wie gaat er mee?"; dat de luitenant hierop antwoordde dat zulks ook zijn idee was, waarop zij elkaander de hand schudde; dat de Lt. vervolgens vroeg, hoe hij - beklaagde - er over dacht; dat De Lyon zei, dat hij, Kelder, zeker mee zou gaan; dat de Lt. hem - beklaagde - toen

Leden van het 18e Squadron in Australië

gevraagd heeft of hij mee zou gaan en dat hij hierop bevestigend heeft geantwoord; dat de Lt. en hij - beklaagde - ook elkander hierop de hand geschud hebben; dat de Lt. vervolgens zei dat de geallieerden het toch niet zouden winnen en dat zij zich toen in pro-Duitse zin uitgelaten hebben; dat hijzelf o.a. gezegd heeft dat hij pro-Duits was en daarom mee zou gaan en dat hij, als het erop aankwam, ook wel voor de Duitsers wilde vechten.'

Het rapport van de provocateur was zonder meer door de zeekeijraad als bewijs aangevaard. In zijn voor Spoor bestemde rapport vermeldde Scholte dat hij langer dan een jaar uit liefhebberij recherchediensten had gedaan voor politie-inspecteur Sijdeveld in Soerabaja. Terloops vermeldde hij dat hij geen speciaal onderricht had gekregen in geheugenconcentratie, maar dat hij zich hierin zelf had getraind.

Op 25 november 1942, veertien dagen na de arrestaties, stuurde het hoofdkwartier in Colombo van de bevelhebber der Strijdkrachten Oost, vice-admiraal C.E.L. Helfrich een codetelegram naar het legerhoofdkwartier in Melbourne. Hierin waren de 'Beschikkingen No.Int. 8/11/11, 12 en 13 Zeer Geheim' opgenomen, waarin vermeld stond dat de Knil-militairen Burck, De Lyon en Kelder waren overgedragen aan de Koninklijke Marine en dat zij daarom voor de zeekeijraad in Colombo moesten verschijnen. Het telegram liep via het kantoor van de onderbevelhebber der Strijdkrachten Oost, schout-bij-nacht F.W. Coster, de hoogste Nederlandse militaire bevelhebber in Australië. Op 4 oktober 1949 werd Coster over deze kwestie ondervraagd door de 'Parlementaire Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940-1945', maar helaas wist hij zich er weinig van te herinneren.

Coster verklaarde dat hij tot zijn ongenoegen geen zeggenschap had over een zeekeijraad in Colombo. Volgens hem had er een (gewone) kriegsraad in Melbourne kunnen plaatsvinden - 'Dan had ik er mee te maken gehad.' Kennelijk realiseerde Coster zich niet dat ook een zeekeijraad in Melbourne had moeten plaatsvinden, want alle noodzakelijke onderdelen van de Koninklijke Marine waren daar aanwezig: het marine-hoofdkwartier, waaruit de leden van de kriegsraad gekozen konden worden, en Nederlandse oorlogsschepen of handelsvaartuigen die als Nederlands

grondgebied konden fungeren.

Een beweegreden kan worden gevonden in de uitlatingen van Ch.O. van der Plas, oudlid van de Indische Commissie in Australië, die op 12 februari 1953 werd gehoord door de parlementaire enquêtecommissie. Tegen de commissie zei Van der Plas 'dat de Australische Regering en de pers medewerking hebben verleend om dit feit (de verplaatsing naar Ceylon) volkomen geheim te houden; het had ons ontzettend veel kwaad gedaan, wanneer het was uitgelekt. Er waren zeer onplezierige details bij (...) en het was zeer onaangenaam geweest wanneer dit was uitgelekt.'

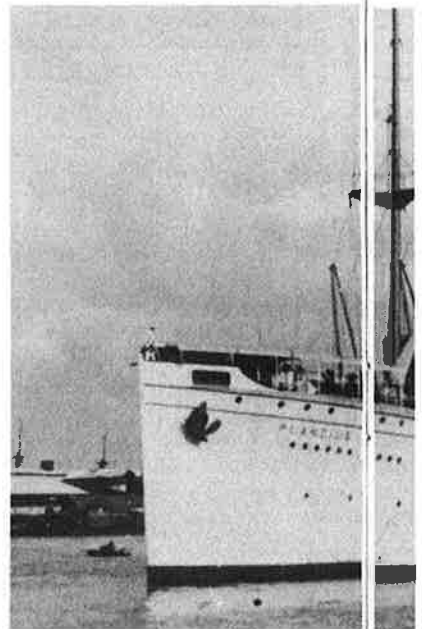
Op vrijdag 16 juli 1943 vond het eerste onderzoek van de zeekeijraad in de zaak-Burck plaats. De leden van de raad moesten een beslissing nemen zonder de aanwezigheid van getuigen, alleen op basis van schriftelijke verklaringen en rapporten. In dit opzicht zijn de vonnissen misleidend. Zo wordt de verklaring van majoor Spoor als volgt aangehaald: 'Overwegende dat ten processe als getuigen onder ede hebben verklaard: S.H. Spoor, Majoor van den Generalen Staf Knil (...)' Maar geen enkele getuige is van Australië naar Ceylon gebracht.

Op maandag 26 juli hield de fiscaal zijn requisitoir van ongeveer anderhalf uur, waarin hij tegen Burck de doodstraf eiste. Een dag later was de raadsman aan het woord. Het pleidooi van tweede luitenant mr. S.J. baron van Tuyll van Serooskerken nam ongeveer twee en een half uur in beslag. De data van repliek van de fiscaal en dupliek van de verdediger zijn niet terug te vinden.

Op 14 augustus vernam Van Tuyll het vonnis van de president: levenslange gevangenisstraf. De andere twee werden veroordeeld in september (De Lyon) en oktober (Kelder), beiden tot twintig jaar. Tegen beiden was levenslang geëist.

De kriegsraad sprak zich met waardering uit over het optreden van geheim agent Scholte, nadat de drie verdedigers zowel hem als Spoor hadden beschuldigd van uitlokking. De raad oordeelde 'dat de taak van den militair opsporingsambtenaar in het algemeen zeer lastig en ondanikbaar is; (...) dat hij bovendien als regel onvoldoende is onderlegd om tegen elke overschrijding van zijn bevoegdheid te kunnen waken, terwijl anderszins van hem wordt verwacht, dat hij den misdadiger geen gelegenheid geeft om door de

'Hij trachtte het gesprek via de kamerdeur af te luisteren... doch kon slechts de woorden "belazerd" en "bier" opvangen'

mazen der Wet heen te glippen; dat in het onderhavige geval de majoor Spoor en in het bijzonder de sergeant-majoor-monteur Scholte, naar 's Raads oordeel, in sommige opzichten inderdaad wat te ver zijn gegaan, maar dat zij anderzijds hulde verdienen voor ontdekking van een complot, dat ernstige gevolgen met zich mee had kunnen slepen; (...) dat er geen aanleiding bestaat om den getuige Scholte reprochabel te verklaren (...).

In 1986 sprak ik met de toen eenentachtjarige Van Tuyl, de verdediger van Burck. Hij had een indrukwekkende civiele carrière achter de rug: secretaris-generaal van het departement van Buitenlandse Zaken van 1952 tot 1965 en lid van de Raad van State van 1965 tot 1980, waaronder vier jaar als rechter bij de afdeling Rechtspraak.

Een proces van een krijgsraad tijdens de Tweede Wereldoorlog, legde hij uit, nam meestal niet veel tijd in beslag. 'Requisitoir, pleidooi en vonnis werden binnen een dag afgehandeld en meestal volgde na een kwartier beraadslaging van de raad het vonnis. In Burcks geval duurde de hele procedure eenentwintig dagen.'

Naar aanleiding van het boek *De militaire luchtvaart van het Knil in de jaren 1942-1945* van O.G. Ward, schreef Van Tuyl twee brieven aan de schrijver, waarin hij uiteenzette hoe het proces tegen Burck had plaatsgevonden. Van Tuyl concludeerde dat Burck op grond van de foutieve dagvaarding had moeten worden vrijgesproken: 'De fiscaal Vermeer (na de oorlog studeerde hij rechten, waarna hij zich als advocaat in Amsterdam vestigde) had een dagvaarding opgesteld, waarin (...) kwalificaties waren opgenomen, grotendeels ontleend aan de in het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Militair Strafrecht beschreven strafbare feiten, zij het ook gedeeltelijk uitgedrukt met eigen woorden, dus zonder de voor de dagvaarding onmisbare volledige en nauwkeurige omschrijving van de feitelijke handelingen welke Burck zou hebben verricht (of hebben veroorzaakt) en waarmede (of waardoor) hij de strafbare feiten zou hebben gepleegd. (...) Er was namelijk geen plan, maar als men de kreet "dat we maar met een vliegtuig naar Java moeten terugkeren" als een "plan" zou willen aanmerken, dan was dat plan volstrekt onuitvoerbaar met de beschikbare middelen. Met behulp van een Britse luchtmacht-officier heb ik gedocumenteerd bewijzen kunnen overleggen dat onder geen enkele omstandigheid

(windrichting, moesson, vlieghoogte, vliegsnelheid) de afstand naar Java, uiteraard zonder tussenlanding in Port Darwin, te overbruggen was met de vliegtuigen van het squadron, zelfs niet met (de nog niet beschikbare) extra benzinetanks. Zou er dus een dergelijk onuitvoerbaar "plan" zijn geweest, dan was er hoogstens sprake van een poging met een ondegdelijk middel. En pogingen met een ondegdelijk middel zijn in het strafrecht niet strafbaar. (...)

Dat Burck tot levenslang werd veroordeeld, beschouw ik nog immer als een ernstige rechterlijke dwaling. De uitspraak had behoren te zijn: nietigheid van de dagvaarding (...), hetgeen in het militaire strafrecht moet leiden tot vrijspraak.'

Het uitvoerige verslag van Van Tuyl werd, met diens toestemming, door mij voorgelegd aan de nog in leven zijnde ooggetuigen van de processen in Colombo. Een van de voormalige leden van de krijgsraad die hierop reageerden, was luitenant-ter-zee eerste klasse G.B.M. van Erkel (later vice-admiraal). Hij schreef in november 1986 dat de raad zich terdege had overtuigd van de kwade bedoelingen van Burck, hoewel hijzelf niet geloofde dat het plan uitvoerbaar was. Twee leden van de krijgsraad hadden zich uitgesproken voor de doodstraf, schreef hij, en twee voor levenslang. 'De beide laatste,' aldus de brief, 'meenden dat het element "afschrikking voor anderen" niet nodig was, aangezien in 3 jaar oorlog nog nimmer sprake was geweest van enige poging tot verraad. Het is ook daarna niet meer voorgekomen. Overigens was Burck een wat zielige figuur. Op deze gronden stemde ten slotte ook de president voor levenslange gevangenisstraf.'

Zes dagen na de capitulatie van Japan doorbrak het Australische dagblad *The Sun* de geheimhouding over de arrestatie van de drie Nederlandse vliegers, die de Australische regering aan de pers had opgelegd. Op 21 augustus 1945 verscheen de krant met een artikel dat over vijf kolommen een hele pagina vulde: 'Sydney, maandag - voor het eerst in Australië zijn doodstraffen voor verraad uitgedeeld, na een krijgsraad in 1943, van drie Nederlandse vliegers die naar verluidt waren betrokken bij een sensationeel plan om naar Japans gebied te vliegen en zich over te geven aan de vijand. (...)

De Plancius, waar het proces tegen Burck, De Lyon en Kelder gevoerd werd

Mr. S.J. Baron van Tuyl van Serooskerken, oktober 1945 in Laksapathia, ten zuiden van Colombo

De arrestatie van de mannen veroorzaakte een sensatie in Canberra, maar werd elders om veiligheidsredenen geheimgehouden. Het verhaal kan nu voor het eerst worden onthuld. (...)

De drie betrokkenen in het overgavecomplot werden beschouwd als trouwe Nederlanders, totdat hun plannen werden onthuld door een ander lid van hun eenheid. Beweerd werd dat ze een radioset gebruikten in hun plannen om boodschappen te verzenden naar de vijand. (...)

Een krijgsraad in Melbourne bevond ze schuldig en veroordeelde ze ter dood, en de executies werden uitgevoerd op grondgebied buiten Australië.'

De volgende dag, op 22 augustus, werd een rectificatie geplaatst:

'Het hoofdkwartier van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger ontkende gisteren dat de Nederlandse vliegers ter dood waren veroordeeld wegens een poging om per vliegtuig naar de Japanners te vluchten.

Volgens een officiële verklaring had de vluchtpoging van de vliegers niets te maken met ontrouw aan de geallieerde zaak. Het was een emotionele opwelling, ingegeven door hun verlangen om naar huis terug te keren, die de mannen in verleiding bracht om te vluchten. Het complot was ontdekt door officieren van de Nederlandse veiligheidsdienst. De boosdoeners werden berecht door een Nederlandse krijgsraad buiten Australisch grondgebied en veroordeeld tot gevangenisstraffen van twintig jaar tot levenslang.'

Intussen waren de drie veroordeelden overgebracht naar de Engelse militaire gevangenis bij Lucknow, op het vasteland van India. Op 8 mei 1946 werden ze in Bombay ingescheept op de *Willem van der Zaan*, die op 7 juni de haven van Rotterdam binnenliep. Diezelfde dag werden ze door een auto van de marine naar het huis van bewaring in Den Haag gebracht, waar ze in Kelders herinnering werden opgesloten in het gezelschap van zwaarhandelaren. Op 21 juni 1946 kregen ze een definitief onderkomen in de bijzondere strafgevangenis van Leeuwarden.

Bij zijn pogingen om gratie te krijgen, had de advocaat van Burck in Nederland,

mr. dr. P.B. Wind, de minister van Justitie bij herhaling verzocht of hij de dossiers van de drie veroordeelden naar Leeuwarden wilde sturen. Het antwoord van de minister bleef onveranderlijk: de dossiers bevonden zich in Nederlandsch-Indië, en de verantwoordelijke man op het departement van Overzeese Gebiedsdelen in Den Haag had al verschillende malen om terugzending gevraagd. In oktober 1949 schreef de vader van De Lyon hierover zelfs een brief aan koningin Juliana.

De dossiers van de drie vliegers waren vermoedelijk door admiraal Helfrich mee naar Nederlandsch-Indië genomen, toen hij in september 1945 naar Batavia vertrok. Vervolgens werden ze achtergelaten bij de 'Krijgsraad bij de Zeemacht in Oost-Indië' in Soerabaja. Nadat Helfrich in december 1945 door het Nederlands kabinet was benoemd tot bevelhebber der zeestrijdkrachten, vertrok hij naar Nederland. Uit de inhoud van de hierna volgende, aan Helfrich gerichte brief blijkt dat hij zich voor de Colombo-affaire bleef interesseren: 'Hierbij heb ik de eer Uwer Excellentie mede te delen dat de dossiers van: 2e luitenant W.J. Burck, sergeant-vlieger H. Kelder en sergeant-vlieger E.H.J. de Lyon bij onzerzijds schrijven d.d. 18 Juni 1946 (...), op Uw verzoek aan U zijn toegezonden.'

De brief is afkomstig van 'de fiscaal bij de Krijgsraad bij de Zeemacht in Oost-Indië' en was verstuurd op 10 oktober 1947 uit Soerabaja. Hieruit blijkt dat Helfrich een halfjaar na zijn aankomst in Nederland de drie dossiers in bezit had.

Eind 1949 kwam er eindelijk zicht op gratie. Op 14 december stuurde dr. A.H.J. Lovink, de 'Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon' in Indonesië, een brief aan de minister van Overzeese Gebiedsdelen, waarin hij adviseerde om de straffen van Kelder en De Lyon te verminderen tot acht jaar en de levenslange straf van Burck om te zetten in twaalf jaar. 'Ware een en ander niet voorgevallen onder zo ernstige omstandigheden,' schreef Lovink, 'dan zou men wellicht zelfs eerder kunnen spreken van een kwajongensstreek, waarin het bij grootspraak gebleven zou zijn.'

Alle andere door de verdediging verzamelde aanbevelingen voor strafvermindering en gratie kwamen terecht bij de minister van Justitie, die op 21 februari 1950 schreef 'dat men het drial' veel te zwaar gestraft acht. Gezien ook de zeer, zeer trage afdoening van de vorige behandeling, wil men thans nog goedmaken wat er goed te maken valt.'

Op 28 april 1950 kwam de chef van het gevangeniswezen de drie vliegers vertellen dat hun gratieverzoeken waren ingewilligd, zodat ze de volgende morgen in vrijheid zouden worden gesteld. De vrijlating was voorwaardelijk, en voorlopig moesten ze zich blijven melden bij een reclasseringsambtenaar. Diezelfde avond werden ze uitgenodigd door directeur Jansen, wiens woning aan de gevangenis grensde. Jansen had er een vaste gewoonte van gemaakt om elke gevangene de avond voor zijn vrijlating als gast te onthalen.

Will Burck werd opgehaald door zijn vrouw Marja en zijn moeder. Hij voegde zich bij zijn gezin in Amsterdam. Eric de Lyon vertrok naar zijn familie in Den Haag. Harry Kelder nam de trein naar Deventer, waar hij voorlopig onderdak vond bij zijn ouders.

Burck overleed in 1981 in München, waar hij onder sterk verwaarloosde omstandigheden alleen woonde, al lang gescheiden van zijn vrouw en kinderen. Burck was negenenzestig jaar oud geworden.

De Lyon kwam op 15 juni 1976 om het leven door een ongeluk in zijn Zeeuwse huis. Hij was zestig jaar oud geworden.

Kelder is nog in leven. Hij is eenenzeventig jaar oud en wil niet meer spreken over de officiële rehabilitatie die hen alle drie is ontzegd.

Bij Uitgeverij Van Wijnen-Francker verschijnt deze week De Colombo-tragedie van J.C. Bijkerk, f24,50. Eerder verscheen van Bijkerk: de zeevaarroman Eifenis van haat (1967) en het documentaire werk Vaarwel tot beter tijden (1974) over de ondergang in 1942 van Nederlandsch-Indië. In 1982 schreef hij de thriller Codewoord Backpay, over de betaling van achterstallige Knil-salarissen, en De laatste landvoogd, een korte schets over H.J. van Mook, de belangrijkste naoorlogse regeringsfunctaris in Indië. Op dit moment werkt hij aan een roman over Curaçao in 1940.

